

Vilnius, 2019 KL: teorinės prielaidos ir metodai

Jerzy Bartmiński
prof. emeritus UMCS i IS PAN
członek czynny PAU

Kultūrinė lingvistika: teorinės prielaidos ir metodai

DARBO definicijos „Slavų ir jų kaimynų aksiologiniame leksikone“
(LASiS) pavyzdys

Vilnius, 2019 m. liepa

Prieš dvejus metus (2016 m. rugsėjo 22 d.) turėjau progą skaityti Vilniuje pranešimą *Apie aktualias etnolingvistikos užduotis* (tekstas pridedamas). Savo pranešime rėmiausi žurnalo „Etnolingwistyka“ 16-ame tome paskelbta slavų etnolingvistikos apžvalga ir savitu šios palyginti naujos disciplinos apibendrinimu.

Nenorėdamas kartoti jau žinomų dalykų, šiandienos pranešime norėčiau tik trumpai priminti Lenkijoje vykdomų etnolingvistinių tyrimų (kitaip – kultūrinės lingvistikos tyrimų) bendro pobūdžio teorines prielaidas, keliais žodžiais paminėti Liublino etnolingvistikos mokyklos (LEK) suformuluotas ir vartojamas sąvokas, o pagrindinėje pranešimo dalyje, pasitelkdamas DARBO koncepto pavyzdį, pristatyti LEK pasiūlytos analizės metodo rezultatus.

I dalis

Kalbos ir kultūros sąsaja – gilias šaknis turinti ir filologų dvasia dvelkianti tradicija. Kalbos ir pasaulio vaizdo ryšį, kalbos ir vertybių, o kalbant plačiau – pačios kultūros ir pasaulio pažinimo tarpusavio sąsajų svarbą ypač pabrėžia glotodidaktikai, šią idėją palaiko ir vertėjai.

„Etnografinės kalbos teorijos“ autorius antropologas Bronisławas Malinowski 1935 m. yra rašęs:

„Neturėdama kultūrinio pagrindo lingvistika tebūtų kortų nameliu. Daugiau ar mažiau, tiesa yra ta, kad žinios apie kokį nors kultūros aspektą, neatsižvelgiant į su juo susijusius kalbos duomenis, yra padrikos. [...] kalba yra savaiminė kultūros jėga.“ (Malinowski, 1987 [1935], 54)¹

Slavų kalbotyroje pirmasis kalbos ir kultūros integralumą XX a. 6-ajame dešimtmetyje pabrėžė slavų etnolingvistikos pradininkas Nikita Tolstojus, kuris būdamas Polesio ekspedicijos iniciatorius ir vadovas, priėjo prie išvados, kad:

„[...] nėra įmanoma su dvasine tautos kultūra susijusios leksikos tirti „grynai lingvistiškai“, nuošaly paliekant kalbos vartotojų tikėjimus, papročius, ritualus, kasdienio gyvenimo normas, mitologinius įsivaizdavimus.“ (Tolstoj, 1992).

„Taip gimė [po metų rašė Svetlana Tolstaja] naujoji humanistikos kryptis – slavų etnolingvistika, kaip pagrindinį savo tikslą iškėlusį kalbos ir kultūros tarpusavio sąsajos tyrimą.“ (Tolstaja, 2013, 17)²

---

¹ Malinowski Bronisław, *Ogrody koralowe i ich magia*. Vertė Barbara Leś, *Dziela*, t. 5, Warszawa 1987 (I wyd, ang. 1935).

² Išsamiai ir sistemingai šios programos teorines prielaidas prof. S. Tolstaja po metų išdėstė straipsnyje *Postulaty moskovskoj etnolingvistiki* (Tolstaja, 2006).

Šios prielaidos tapo Maskvoje parengto monumentinio etnolingvistinio žodyno **Slavjanskie drevnosti** (SD 1995–2012) pamatu. Jomis remtasi rengiant **Slavų stereotipų ir liaudies simbolių žodyną** (*Słownik stereotypów i symboli ludowych*, SSiSL 1996–2017) ir atitinkamai pritaikyta rengiant **Slavų ir jų kaimynų aksiologinį žodyną** (*Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, 2015–), apie kurį kiek daugiau kalbėsiu trečioje pranešimo dalyje.

Ar kalbos ir kultūros tarpusavio sąsajos idėja buvo naujovė? Tikrai ne. Iš esmės kalbos ir kultūros siejimo tradicija turi galias šaknis, atitinkančias XVIII ir XIX a. sandūros, taigi **Johanno Herderio** ir **Wilhelmo von Humboldto** laikų, vokiečių antropologijos mintį. Tuo tarpu šių dienų kalbotyroje, pasibaigus kalbos ir kalbos tyrimus autonomizuojančios struktūralistinės paradigmos viešpatavimo laikotarpiui, kalbos tyrimo kultūros kontekste idėja atgijo ir, drįstu teigti, tendencingai auga.

Paskutinytis XX a. dešimtmetis pasižymi darbų, sintetiškai nagrinėjančių kalbos ir kultūros sąsajas, gausa. Iš jų minėtini:

- Lenkijoje – J. Bartmiński (sud.), **Współczesny język polski**, Wrocław 1993 / Lublin 2001;
- J. Anusiewicz, **Lingwistyka kulturowa**, Wrocław 1994;
- JAV – G. Palmer, **Toward a Theory of Cultural Linguistics**, Austin 1996;
- Rusijoje – V. Vorob’ev, **Lingvokul’turologija**, Moskva 2008; A. Je. Levickij, S. Potapenko, O. Vorob’eva (red.), **Lingvokul’turologija**, Lugansk 2013.

Romanas Jakobsonas – panašiai kaip B. Malinowskis – į kalbos ir kultūros ryšį žvelgė iš dvigubos perspektyvos. Iš vienos pusės, kalbą jis laikė integralia visuomenės gyvenimo, taigi ir kultūros, dalimi, iš kitos – kultūros, kuriai priklauso, pagrindu, jos branduoliu (Jakobson, 1989, 472–473). Aš tai

vadinu savitarpio priklausomybės sindromu (Bartmiński, 1993/2001) tuo pagrįsdamas ir *lingvakultūros* sąvoką (angl. *linguaculture*).

Kas yra kultūra? Iš esmės kultūrą galime apibrėžti keleriopai, bet etnolingvistikos tyrimų terpėje, manau, labiausiai tinka **ideacinė**, t. y. kultūros kaip aksionormatyvinės sistemos, koncepcija. Pagal ją kultūra yra „visa tai, ką reikia žinoti, ar visa tai, kuo reikia tikėti, tam, kad būtų elgiamasi tam tikrai bendruomenei priimtinu būdu“ (Goodenough, cit. Burszta, 1986). Tomaszas Krzeszowski, tęsdamas George'o Lakoffo mintį, teigia, kad natūralios kalbos fundamentą sudaro kultūrinės vertybės, būtent jos ir formuoja kalbos struktūrą ir funkcionavimo ypatybes (Krzeszowski, 1994, 29)³.

Klausimas kyla – kokį vardą suteikti **subdisciplinai**? B. Malinowskio etnolingvistiką siūlyta pakeisti tokiais pavadinimais, kaip *kultūrinė lingvistika*, *antropologinė lingvistika* ar *lingvokultūrologija* ir *lingvokonceptologija*. Tačiau etnolingvistika (Lenkų kalbos žodyne SJP Dor apibrėžiama kaip „antropologinė-kultūrinė lingvistika“), mano nuomone, turi tą privalumą, kad savo vidinėje formoje turėdama dėmenį *etno-*, nurodo subjektą, bendruomenę, taigi žmogų, kuris patiria ir protu suvokia pasaulį. Beje, šis disciplinos pavadinimas patogus darybos atžvilgiu (plg. *etnolingvistinis* ir kt.).

II dalis

Norėčiau trumpai priminti pagrindines LEK sąvokas, vartojamas aksiologiniams konceptams kaip kultūros tekstams apibrėžti. Savo tyrimuose ir analitiniuose darbuose LEK atstovai naudoja šias pagrindines sąvokas:

- 1) kalbos pasaulėvaizdis,
- 2) stereotipas,
- 3) kognityvinė definicija,

---

³ Šiuo atžvilgiu kalba suvokiama kaip pasaulio vertinimo įrankis; pats vertinimo objektas, o visų pirma – vertybių įtvirtinimo ir perteikimo terpė (Bartmiński, 2003). Jadwiga Puzynina šią sudėtingą sąsają sintetiškai įvardija „Vertybių kalba“ (1992).

- 4) žiūros taškas ir perspektyva,
- 5) profilis ir profiliavimas,
- 6) vertybės,
- 7) subjektas.

Kiekviena iš minėtų sąvokų buvo išsamiai aptarta jai skirtoje konferencijoje ir aprašyta specialiai jai skirtame leidinyje:

(ad 1) J. Bartmiński (red.) *Językowy obraz świata* (1990) ⁴.

(ad 2) J. Anusiewicz, J. Bartmiński (red.) *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki* (1998)⁵.

(ad 3) J. Bartmiński (red.) *Konotacja* (1988), Bartmiński, Tokarski (red.) *O definicjach i definiowaniu* (1993)⁶.

(ad 4) J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz (red.), *Punkt widzenia w języku i w kulturze* (2004), *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie* (2004).

(ad 5) J. Bartmiński, R. Tokarski (red.), *Profilowanie w języku i w tekście* (1993)⁷.

(ad 6) J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska (red.), *Nazwy wartości* (1993), J. Bartmiński, *Język w kręgu wartości* (2004) ⁸.

(ad 7) J. Bartmiński, A. Pajdzińska (red.), *Podmiot w języku i w kulturze* (2008).

---

⁴ Taip pat žr.: J. Anusiewicz, A. Dąbrowska (red.) 2000; M. Marczevska 2002: 18–30; J. Bartmiński 2006: 11–21; Guz 2012; A. Głaz, Danaher, P. Łozowski (red.) 2013; A. Gicala 2018.

⁵ Taip pat žr.: J. Bartmiński, J. Panasiuk, 1993; SSiSL 1996–2017; J. Bartmiński 2007; I. Bielińska-Gardziel 2009.

Taip pat žr.: SLSJ 1980; SSiSL 1996–2017; S. Niebrzegowska-Bartmińska 2007: 23–31, 2017; M. Brzozowska 2009; P. Żmigrodzki 2010; J. Bartmiński 2013, 2018c; LASiS 2015–2017.

⁷ Taip pat žr.: S. Niebrzegowska-Bartmińska 2015; M. Grzeszczak 2015; J. Bartmiński 2018a.

⁸ Taip pat žr. S. Niebrzegowska 1996. Toliau taip pat išleisti ir „raudonosios serijos“ tomai, skirti vertybių raiškos kalboje tematikai, plg. *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów* (WJOSS) 1–4. Liublino Marijos Sklodovskos-Kiuri universiteto leidykloje išleisti tomai: *JWP* 2006; *LASiS* 1, 3 ir 5. Rytų ir Centrinės Europos institutas išleido TĖVYNĖS konceptui Europos kalbose skirtą tomą *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. J. Bartmiński (1993). Peremyslio Rytų Europos aukštoji mokykla išleido vertybių pavadinimams Europos kalbose skirtą tomą *Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych*, red. I. Bielińska-Gardziel, M. Brzozowska, B. Żywicka (2017).

Kiti LEK probleminiai klausimai buvo išsamiai aptariami Liublino „raudonosios serijos“⁹ ir Vroclavo „baltosios serijos“ tomuose, kurių pirmieji du, kaip minėjau, pasirodė 1988 ir 1989 m., be cenzūros, kopijuotų raštų pavidalu, o vėliau 1991 m. liko juos atnaujinti papildant paantraštėmis¹⁰.

Taigi, kas slypi po šiomis sąvokomis?

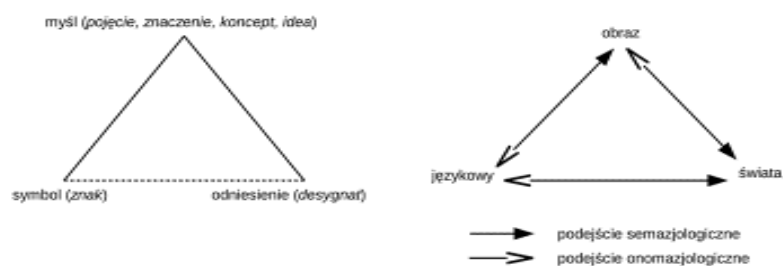
Ad 1. Kalbos pasaulio vaizdas (KPV) – „verbalizuotas realybės interpretavimo būdas, išreikštas nuomonių apie pasaulį kompleksu. Tai nuomonės įtvirtintos kalba, pasireiškiančios kalbos leksinėje ir gramatinėje sistemose, klišiniuose tekstuose (pvz., patarlėse), bet tai taip pat presuponuojamos nuomonės, t. y. įtvirtintos visuomeninės sąmonės, žinių, įsitikinimų ir ritualų lygmenyse, o kalbos tik implikuojamos“ (Bartmiński, 2006a, 12). Realiai baziniai vaizdiniai funkcionuoja kaip subjektinės vizijos (Bartmiński, 1990, Niebrzegowska-Bartmińska, 2015, 41). KPV sąvoka tiesiogiai siejasi su semiotinio trikampio sąvoka; kiekvienas iš trijų jo elementų atitinka vieną iš trikampio viršūnių.

---

⁹ Plg. *Kreowanie świata w tekstach*, red. A. M. Lewicki, R. Tokarski (1995); *Językowa kategoryzacja świata* red. R. Grzegorzczkova, A. Pajdzińska (1996); *Tekst. Problemy teoretyczne*, red. J. Bartmiński, B. Boniecka (1998); *Tekst. Analizy i interpretacje*, red. J. Bartmiński, B. Boniecka (1998); *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski (1999); *Semantyka tekstu artystycznego*, red. A. Pajdzińska, R. Tokarski (2001); *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak (2004), *Przestrzeń w języku i w kulturze* (1–2), red. J. Adamowski (2005); *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska (2005); *Kreowanie światów w języku mediów*, red. P. Nowak, R. Tokarski (2007); *Relatywizm w języku i kulturze*, red. A. Pajdzińska, R. Tokarski (2010); *Język IV Rzeczypospolitej*, red. M. Czerwiński, P. Nowak, R. Przybylska (2010); *Narracyjność języka i kultury. Literatura i media*, red. D. Filar, D. Piekarczyk (2013); red. D. Filar, D. Piekarczyk (2014); *Historia mówiona w świetle nauk humanistycznych i społecznych*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, M. Szumiło, J. Kłapcia (2014); *Działania na tekście w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej; Działania na tekście: Przekład – redagowanie – ilustrowanie*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, T. Piekot (2015).

¹⁰ Źr. bibliografijoje „Język a Kultura“.

**językowy + obraz + świata
znak + koncept + desygnat**

Semasiologinė (nuo pavadinimo link reikšmės) ir onomasiologinė (nuo pasaulio prie pavadinimo) perspektyvos nėra viena kitai prieštaraujancios, bet viena kitą papildančios. Galime užduoti klausimą dėl žodžių *saule*, *mėnulis*, *žvaigždės* reikšmės (ar vartojant Millowskio siūlomą plačiau suvokiamą terminą – konotacijos) ir pan. Išsamiau KPV problematika vokiečių, amerikiečių ir lenkų kalbotyroje pristatoma Marzenos Guz (2012) monografijoje.

Ad 2. Pagrindiniai KPV sudedamieji yra **stereotipai** ir **kultūriniai konceptai**¹¹. Beje, pastaruoju metu dėl (niekaip neįveikiamo) visuotinio *stereotipo* termino siejimo ir vartojimo, visų pirma prietarų ir neigiamų nuostatų kontekste, vis dažniau etnolingvistikoje pasitelkiamas *konceptas*. Pastarasis, pridėjus prie jo dėmenį *kultūrinis*, tokių sunkumų nesukelia, yra apibrėžiamas kaip „aksiologiškai pamatuota ir savitomis konotacijomis apipinta sąvoka“ (Gryshkova, 2014)¹². Iš šio apibrėžimo matyti, kad *konceptas* aprėpia platesnį objekto bruožų ir atributų spektrą nei *sąvoka*. *Sąvoka* iš esmės apima tik pažintinio pobūdžio turinį: *motina* tai moteris, kuri pagimdė, *anyta* tai vyro motina; tuo tarpu *stereotipo* ir (ar) *koncepto* turiniui priklauso taip pat emotyvinės ir pragmatinės charakteristikos, t. y. turtingos kalbinės ir kultūrinės

¹¹ Daugiau žr. Bartmiński 2007, 2016.

¹² Liublino etnolingvistikos atstovų kultūrinio koncepto atitikmeniu laikomas stereotipas, perimant H. Putnamo pasiūlytą jo kaip visuomeniškai nulemtą objekto suvokimo būdo aiškinimą (1975). Taip suvokiamas stereotipas perteikiamas Liaudies stereotipų ir simbolių žodyno (SSiSL, 1996–2017) pagrindu.

konotacijos: *motina* mylinti, rūpestinga, globojanti ir kt., *anyta* piktavalė, nemaloni.

Ad 3. Konceptai aprašomi pasitelkiant **kognityvinę definiciją**, kurios pagrindinis tikslas yra „išsiaiškinimas būdo, kaip kalbantieji supranta daiktą, kaip visuomeniškai įtvirtintos kalba ir kalbos vartojimu suvokiamos žinios apie pasaulį, kaip kategorizuojami jo reiškiniai, pastarųjų požymiai ir vertinimai“ (Bartmiński, 1988, 169–170). Remiantis Tartu mokslinės bendruomenės tradicija, kognityvinė definicija yra kultūros tekstas, o tuo pačiu naratyvas apie realų ir menamą pasaulį (Bartmiński, 2013, 2014b, 2018c). Daug diskusijų kelia kognityvinės definicijos „atvirumas“ (Bartmiński, Tokarski, 1993), nes jis veikiau apibūdina pačią reikšmę, o ne definiciją, „kuri atvirą bruožų rinkinį suveda į daugiau ar mažiau organizuotą aprašą“ (Niebrzegowska-Bartmińska, 2017, 566), žinoma, kalbine medžiaga pagrįstų bruožų (Wierzbicka, 1993; taip pat žr. Bartmiński, 2015).

Ad 4. Žiūros taškas – „subjektyvus-kultūrinis veiksnys, lemiantis kalbėjimo apie daiktą būdą, taigi, objekto kategorizavimą, pavadinimo onomasiologinio pagrindo parinkimą, konkrečiuose pasakymuose implikuojamų ir reikšmėje įtvirtintų bruožų išskyrimą“ (Bartmiński, 1990/2006).

Ad 5. Profiliavimas – subjektyvi (konkretaus subjekto atliekama) kalbinė-mentalinė operacija, kurios esmę sudaro objekto vaizdo formavimas, atsižvelgiant į tam tikrus objekto funkcionavimo aspektus (subkategorijas, fasetus), kaip kilmė, išvaizda, funkcijos, išgyvenimai ir kt., remiantis turimomis žiniomis ir atitinkant kalbinei-kultūrinei bendruomenei būdingo (priimtino) žiūros taško reikalavimus (Bartmiński, Niebrzegowska 1998, Bartmiński 2018a, 2018b).

Ad 6. Vertybės, kaip minėta pirmiau, tai kiekvienos kultūros branduolys, nuo kalbos neatsiejamas jos pamatas. Tai vienas pagrindinių bazinių objekto vaizdinių formavimąsi ir jų profiliavimą diskursuose lemiančių veiksnių¹³.

Ad 7. Subjektas – diskursą, verbalizaciją ir konceptualizaciją valdanti instancija, pasaulio vaizdo ir vizijos pradas. Subjektas patiria ir konceptualizuoja, protu suvokia jį supantį pasaulį. Kalbinis pasaulio vaizdas visuomet pažymėtas savo kūrėjo, taigi atspindi jo mentalitetą (žr.: Bartmiński, Pajdzińska, 2008; Bartmiński, 2008a).

Išsamiai LEK įdirbis iki 2009 m. pristatomas B. Maksymiuk-Pacek ir S. Niebrzegowskos-Bartmińskos bibliografijoje (2009) ir S. Niebrzegowskos-Bartmińskos straipsniuose (2004b, 2009, 2013, 2014, 2015, 20170).

III dalis

Kalbant apie LEK įgyvendinamas užduotis, būtina pradėti nuo svarbiausios ilgalaikės užduoties, kuria laikomas *Liaudies stereotipų ir simbolių žodyno* sudarymas (SSiSL 1996-) ir kelis pastaruosius metus EUROJOS seminaro rėmuose kuriamas *Slavų ir jų kaimynų aksiologinis leksikonas* (LASiS 1- 5).

EUROJOS seminaro išsamiajai analizei pasirinkti penki konceptai:

- NAMAI ir EUROPA, nes apie Europą irgi kalbame kaip apie „bendrus namus“;
- DARBAS, nes nuo jo priklauso jaunų žmonių pasiekimai ir nusivylimai;
- LAISVĖ, nes mūsų pasaulio dalyje tai viena esminių vertybių;

---

¹³ Žr.: JKW 2004, JWP 2006, WJOSS 1–4.

- GARBĖ ir ORUMAS, nes tai pamatinės Europos vertybės, siekiančios jos kultūros šaltinį ir įtrauktos į 1948 m. Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) priimtą Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją.

Konceptų eksplikacijos būdą, atitinkantį kognityvinės etnolingvistikos postulatus, galima rasti minėtuose LASiS (1–5) tomuose, sintetinės NAMŲ konceptų definicijos taip pat pateikiamos „Europos namų“ analizėje (Bartmiński 2018b).

Toliau šį klausimą norėčiau aptarti pasitelkdamas DARBO koncepto pavyzdį.

Remiuosi 2016 m. išleistu LASiS-3 tomu (red. J. Bartmiński, M. Brzozowska ir S. Niebrzegowska-Bartmińska). Jame pateikiamos koncepto DARBAS kognityvinės definicijos 14 kalbų: slavų (lenkų, čekų, slovaku, rusų, baltarusių ir ukrainiečių; bulgarų, serbų ir kroatų) ir slavų artimesnių (lietuvių) bei tolimesnių (senovės graikų, vokiečių, italų, ispanų) kaimynų.

Visi straipsniai parengti pagal bendrą schemą – po bendro pobūdžio įvado ir trumpos DARBUI skirtų tyrimų apžvalgos ir tyrimų medžiagos pristatymo, pereinama prie esminės analizės dalies, kurioje aptariami sisteminiai duomenys apie DARBĄ (DARBO koncepto leksinių eksponentų žodyninės definicijos, DARBĄ įvardijančių leksemų etimologija, pirminės kategorijos (hiperonimai), kohiponimai, sinonimai ir antonimai, derivatai ir frazeologizmai), anketavimo būdu surinkti duomenys ir tekstinė medžiaga (patarlės, grožinės literatūros tekstai, žiniasklaidos ir publicistiniai tekstai; tekstyno duomenys), – ši straipsnio dalis atitinka S. Niebrzegowskos-Bartmińskos vadinamą „separacinį“ aprašo būdą (Niebrzegowska-Bartmińska, 2015).

Toliau trumpai pateiksiu kai kuriuos analizių rezultatus tokia tvarka, kokia jie pateikiami ir DARBUI skirtame tome, atkreipdamas dėmesį į skirtingas kalbas jungiančius aspektus.

Leksiniai DARBO pavadinimai ir jų etimologija. Europos kalbose DARBO konceptas pasižymi gausiu jį įvardijančių leksemų inventoriumi. Jų [leksemų] etimologija atskleidžia darbo kaip tam tikros veiklos rūšies konceptualizavimą.

Lenkiškosios leksemos *praca* ‘darbas’ etimologija nėra iki galo aiški, tuo tarpu *robota* ‘(sunkus) darbas’ ir *trud* ‘triūsas’ didesnių abejonių nekelia. ***Robota*** bendros šaknies leksemos *parobek* ‘tarnas, tarnaujantis’, sen. le. *roba* ‘vergė’ ir rus. *rab* ‘vergas’, taip pat čekų kalba *robota* reiškia ‘baudžiovą’. Cerkvės senovės slavų kalboje *robota* / *rabota* irgi žymėjo ‘nelaisvę, vergovę’. Lotyniškasis jų atitikmuo ***labor*** savo reikšme apėmė ne tik ‘darbą’, bet ir ‘kančią, skausmą sukeltantį krūvį’. Prie panašaus pobūdžio įžvalgų veda ir leksemos *trud* etimologinė analizė. Lenkų kalba *trud* žymi ‘sunkų darbą, krūvį’, o rusų kalba tai esminis DARBO koncepto leksinis žymuo; cerkvės slavų kalboje *trud* funkcionavo ‘fizinio krūvio, kančios ir kliūčių’, taip pat ‘liūdesio ir baimės’ reikšmėmis. Su šiais reikšminiais elementais etimologiškai siejasi ir lietuviškasis ***triūsas*** ‘kruopštus darbas’ bei lotyniškasis ***trūdō*** ‘suduodu, stumiu, lekiu’; o visos minėtos formos siekia pie. **ter-*, t. y. šaknį, reiškiančią ‘trinti, sutrinti’ (Boryś, 2005, 644). Darbo sąsajas su kančia liudija ir prancūziškojo ***travail*** bei ispaniškojo ***trabajo*** etimologija – abiem atvejais darbas siejamas su krūviu, našta ir abiem atvejais, etimologiškai žiūrint, atliepia lotyniškąjį ***trabaliūm***, t. y. ‘krūviu’.

Kaip matyti iš darbo pavadinimų etimologinės analizės, pradinė DARBO koncepto prasmė apima kančios, prievartos, vergovės ir nuolankumo reikšminius komponentus. S. Tolstaja atkreipė dėmesį ir į tai, kad rusų kalboje leksema *trud* ‘darbas’ semantiškai siejasi ne tik su skausmą ir kančią žyminčiomis leksemomis, bet ir gimdymą bei pomirtinį gyvenimą įvardijančiais leksiniais vienetais. Taigi savo semantika *trud* aprėpia visą žmogaus gyvenimo

kelią – „nuo gimimo skausmuose ir kančioje per nenutrūkstamą viso gyvenimo triūsą, iki mirties kančių“ (Tolstaja, 2008, 120).

Zuzanna Topolińska, atlikusi penkių senovės slavų šaknų: **děti-*, **orb-*, **port’-*, **prav-*, **trud-*, žyminčių darbą (beje, šios šaknys tebenaudojamos tokiuose lenkiškuose žodžiuose kaip *działać* ‘veikti’, *robić* ‘daryti’, *pracować* ‘dirbti’, *sprawiać* ‘daryti, sukelti’, *trudzić się* ‘triūsti’) kontinuantų semantinę analizę, priėjo prie išvados, kad svarbiausias įvykęs pokytis tai leksinių vienetų turinio išplėtimas nuo fizinio darbo, besiasocijuojančio visų pirma su krūviu, našta, vergove ir kančia, iki kūrybinės, visuomeniškai organizuotos veiklos:

„Nuo darbo kaip realaus gamtos pasaulio prijaukinimo, žemdirbio amato ir pan. palaipsniui pereiname prie bendruomenės organizuotos veiklos, darbo „kažkam“, institucionalizuoto darbo, apmokamo darbo, beje, nuo pat pradžių taip pat randasi kūrimo ir kūrybinio amato, techninės ir technologinės invencijos elementai. Kitais žodžiais tariant, plečiasi leksemos semantinis laukas, kryžiuojasi su įvairialypiu pragmatiniu darbo sąvokos vartojimo kontekstu susijusios asociacijos ir auga vartojimo naujuose, „tauresniuose“ kontekstuose dažnumas“ (Topolińska, 2018).

Skirtingų kalbų žodynai pateikia nevienodą DARBO konceptą įvardijančių leksemų skaičių. Universaliam lenkų kalbos žodyne (le. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, 2003) pateikiamos 7 darbo reikšmės:

- 1) ‘tikslinga žmogaus veikla, kuria siekiama sukurti konkrečias materialines ir kultūrinės vertybes, kuri yra visuomenės egzistavimo ir vystymosi pagrindas, veikimas, kažko darymas, profesija’;
- 2) ‘konkrečios žmogaus veiklos, ypač mokslo ir kultūros srityse, rezultatas’;
- 3) ‘užsiėmimas, esantis pajamų šaltiniu; einamos pareigos, uždarbiavimas’;
- 4) ‘žmogaus ir gyvūnų organizmo, organų veikimas, aktyvumas’;
- 5) ‘mašinos, kokio nors įrenginio veikimas, judėjimas’;

- 6) šnek. ‘įstaiga, kurioje dirbama; darbo vieta, įmonė’;
- 7) fiz. ‘viena pagrindinių fizinių verčių, apibrėžianti energijos, reikalingos perkelti materialų kūną erdvėje, kiekį [...]’.

Kitų kalbų žodynuose išskiriama nuo trijų (pvz., lietuvių ir vokiečių kalbose) iki aštuonių (pvz., italų kalboje) darbo reikšmių. Pagrindinis skirtumas randasi dėl skirtingų apibrėžimo taisyklių taikymo, taigi jau pirminės kategorijos (hiperonimo) pasirinkimo etape.

DARBO lenkų kalba, t. y. PRACA, pavadinimų hiperonimais laikomi *działanie* ‘veikimas’ ir (ar) *działalność* ‘veikla’, taigi išvestinės puikiai visose slavų kalbose pažįstamo veiksmožodžio *działać* ‘veikti’ formos. Siauresnės reikšmės atžvilgiu yra leksemos *zajęcie* ‘užsiėmimas’ ir *zajmowanie się czymś* ‘užsiėmimas kažkuo’, bet abidvi gali būti apibrėžiamos pasitelkiant bendresnio pobūdžio *kažko darymo, veiklos, aktyvumo* kategoriją. Taigi, šiuo atveju susiduriama su daugiapakope, ar daugialaipsne struktūra:

I laipsnis: *veiksmas, aktyvumas* – bendru vardikliu ‘kažką daryti’;

II laipsnis: *veikimas, užsiėmimas* – bendru vardikliu ‘tikslingai + kažką daryti’;

III laipsnis: *darbas, triūsas* – bendru vardikliu ‘tikslingai + ką daryti + dedant pastangas + siekiant rezultatų’.

Veiksmožodžio *działanie* darybinį pagrindą sudaro *dzianie się* ‘veiksmas, vyksmas’. Iš jo taip pat išvedamos tokios formos kaip: *dzieło* ‘padarytas darbas, veikalas’, *dzielny* sen. ‘aktyvus, energingas’ (reikšmingas skirtumas: lenkų kalboje *dzielny* reiškia ‘drąsus, kovingas’, čekų kalboje *delný* reiškia ‘darbštus’), *dzieje* ‘istorija’ ir pan.

Kohiponimais – kitų nei darbas užsiėmimų ir veiklos formų pavadinimais – minimi: *žaidimai, poilsis, sportas, vaikščiojimas, ekskursijos* (ir plačiau – *turizmas*); *mokslas, skaitymas* ir *didaktinė veikla, malda*. Kohiponimų nurodymas, viena vertus, parodo po leksemomis slypinčių veiklų skirtybes, kita vertus, tiesiogiai veda opozicijų link.

Neabejotinai antonimų poras darbo atveju sudaro *praca* ‘darbas’ ir *bezrobocie* ‘nedarbas’, *praca* ‘darbas’ ir *odpoczynek* ‘poilsis’, *praca* ‘darbas’ ir *próżnowanie (lenistwo)* ‘tinginystė’, *praca* ‘darbas’ ir *święto* ‘šventė’, *rozrywka* ‘pramoga’, *luz* ‘laisvė’. Kontekstiniu darbo antonimu paremijose taip pat gali būti *mówienie* ‘sakymas, kalbėjimas’, kaip balt. *Bolsz rabi, a mieńsz hawary* (liet. *Mažiau kalbų, daugiau darbų*); serb. *Lasno je govoriti, al' je teško tvoriti* (liet. *Lengva pasakyti, sunku padaryti*).

Distinktyviajame sinonimų žodyne (*Dystynktywny słownik synonimów*, sud. Nagórko, Łaziński i Burkhardt, 2004) pateikiamą darbo sinonimų eilę sudaro: *praca* ‘darbas’, *zajęcie* ‘užsiėmimas’, *zatrudnienie* ‘įdarbinimas’, *robota* ‘triūsas’. Darbo sinonimų eilei taip pat priskiriamos ekspresyvinio pobūdžio lekšemos (šnek., menk.) *fucha* ‘nelegalus darbas, dirbamas oficialaus darbo metu’ ir (menk.) *chaltura* ‘neambicingas, mažai vertinamas menininko darbas’. Kaip matyti, darbo sinonimika yra gausi. Giliau ją panagrinėjus, galima išskirti šešias darbą pavadinančių leksemų reikšmes (reikšmines kategorijas). Beje, panašus modelis pasitelktas ir PSWP (sud. Zgółkowa, 2001):

I reikšmė – ‘pastangų, fizinių jėgų reikalaujanti tikslinga veikla, veikimas’: *aktywność* ‘aktyvinė veikla’, *działanie* ‘veikimas’, *harówka* ‘sunkus darbas’, *katorga* ‘katorga’, *kierat* ‘vargynė’, *krwawica* ‘triūsas’, *męczarnia* ‘kankynė’, *mordęga* ‘kančia’, *mozól* ‘triūsas’, *obowiazki* ‘pareigos’, *orka* ‘arimas’, *pańszczyzna* ‘baudžiava’, šnek. *robota* ‘trūsas’, *siódme poty* ‘septintas prakaitas’, *służba* ‘tarnystė’, *trud* ‘pastanga’, *wysilek* ‘darbas’, *zachrzan* ‘plūša’, *zapieprz* ‘plūkiava’, *zajęcie* ‘užsiėmimas’, *zatrudnienie* ‘įdarbinimas’, *zasuw* ‘darbuotė’, *znój* ‘kankynė’;

II reikšmė – ‘veiklos rezultatas’: *dorobek* ‘įdirbis’, *dysertacja* ‘disertacija’, *dzieło* ‘veikalas’, (menk.) *elaborat* ‘elaboratas’, *elukubracja* ‘eliukubracija’, *esej* ‘esė’, *monografia* ‘monografija’, *omówienie* ‘aptarimas’, *opracowanie* ‘analizė’, *produkcja* ‘gamyba’, *publikacja* ‘publikacija’, *rezultat* ‘rezultatas’, *rozprawa* ‘disertacija’, *studium* ‘studija’, *szkic* ‘apybraža’, *tekst*

‘tekstas’, *twór* ‘darinys’, *twórczość* ‘kūryba’, *utwór* ‘kūrinys’, *wynik pracy* ‘darbo vaisius’, (šnek., menk.) *wypociny* ‘prakaitinė’, *wytwór* ‘dirbinys’;

III reikšmė – ‘užsiėmimas, pajamų šaltinis’: *ciepla посадка* ‘auksinė žąsis’, *angaż* ‘angažas’, *engagement* ‘įsitraukimas’, *etat* ‘etatas’, *fotel* ‘fotelis’, *fucha* ‘juodas darbas’, *funkcja* ‘funkcija’, *godność* ‘orumas’, *miejsce* ‘vieta’, *posada* ‘postas’, *pozycja* ‘pozicija’, *robota* ‘triūsas’, *stanowisko* ‘pareigos’, (šnek. lenk.) *stolek* ‘kėdutė’, *synekura* ‘sinekūra’, *zajęcie* ‘užsiėmimas’, *zatrudnieni* ‘įdarbinimas’; neigiamai vertinamo darbo minėtąja reikšme sąrašą pastaruoju metu papildė *śmieciówka* ‘šiukšliapopieris’, *umowa śmieciowa* ‘šiukšlinė sutartis’, kuriomis šnekamojoje kalboje vadinamos ribotam laikui sudarytos, sveikatos draudimo nereikalaujančios darbo sutartys (kai darbdaviui neapsimoka sudaryti tokios rūšies sutarčių, yra tikimybė, kad darbuotojas bus įdarbintas visam etatui);

IV reikšmė – ‘bendrai atliekamų veiklų ir veiksmų visuma’: *aktywność* ‘aktyvi veikla’, *czynności* ‘veiklos’, *działalność* ‘veikmė’, *działania* ‘veiksmai’, *postępowanie* ‘veikimas’, *robota* ‘triūsas’;

V reikšmė – ‘organizmo veikla’: *aktywność* ‘aktyvumas’, *czynność* ‘veikla’, *działanie* ‘veikimas’, *funkcjonowanie* ‘funkcionavimas’, *trud* ‘vertimasis’, *wysilek* ‘pastanga’;

VI reikšmė – ‘darbo vieta, įstaiga’: *fabryka* ‘gamykla’, *firma* ‘įmonė’, *instytucja* ‘įstaiga’, *miejsce pracy* ‘darbo vieta’, *przedsiębiorstwo* ‘verslovė’, *zakład* ‘įstaiga’.

Dėmesį patraukia p e j o r a t y v i n i ū darbo pirmąja šio žodžio reikšme sinonimų gausa: (šnek.) *odwalić* ‘atlikti darbą’ ir *chalturzyć / odstawić chalturę* ‘nekokybiškai atlikti darbą’; *harować, zasuwac* ‘per prievartą sunkiai dirbti’, (vulg.) *zapieprzac* ‘plušėti’ ir *zapierdalac* ‘smarkiai dirbti’.

Visgi didžioji *darbo* sinonimų dalis lenkų kalboje žymi sunkų, fizinių darbą.

Derivatai ir frazeologizmai įtvirtina darbo atlikėjo kategoriją: le. *robotnik* ‘darbininkas’ ir *pracownik* ‘darbuotojas’; lietuvių, rusų, ukrainiečių, čekų ir bulgarų kalbose atskiriomis leksemomis įvardijami darbą mylintys atlikėjai: ukr. *pracelub, pracelubnyj*, ček. *pracemilovný*; blg. *rabotosposoben*. Pasitelkiant anglų kalbos skolinį *workaholic* ‘darboholikas’, kalbama apie be saiko dirbančius žmones: le. *pracoholik / pracoholiczka*; blg. *rabotoholik*, krt. *radoholičar*.

Darbą mėgstantys žmonės asocijuojami su *b i t e* (kai darbas duoda akivaizdžių rezultatų), su *s k r u z d e l e* (kai darbas atliekamas itin atsakingai ir kruopščiai), sunkiai dirbantis žmogus prilyginamas arkliui, jaučiui, mului (isp. *trabajar como una mula*), pavieniais atvejais ir šuniui (it. *lavorare come un cane*). Apskritai sunkus darbas prilyginamas gyvulių ir gyvūnų darbui (it. *lavorare come una bestia* ‘triūsti kaip žvėriui’).

Kolektyvinį darbo atlikėją įtvirtina leksika, sudaryta priešdėlį *współ-* ‘bendra’ jungiant su veiksmažodžiu *pracować* ‘dirbti’ (le. *współpracować* ‘bendradarbiauti’, *współpracownik, współpracownica* ‘bendradarbis, bendradarbė’); be to, šiuo atveju kalbama veikiau apie intelektinį, o ne fizinį darbą.

Kalba skiriamos darbdavio ir darbuotojo, fizinio darbo ir itin vertinamo – protinio darbo – sąvokos.

Su darbo laiku susijusi terminologija kaip le. *roboczegodzina* ‘darbo valanda’, *dniówka* ‘dienos darbo užmokestis’; taip pat *darbo kodekso* įtvirtintos, *darbo teisės, darbo sutarties, darbo pasiūlymo* ir *darbo rinkos* reguliuojamo *darbo organizavimo* sąvokos, keliaudamos iš kalbos į kalbą, įgyja tarptautinį pobūdį.

Kalba įtvirtinami darbo įrankių pavadinimai, iš jų elementarūs – kaip žmogaus ranka: rus. *rucznoj trud* ‘rankdarbis’; le. *prace ręczne* ‘rankdarbiai’; isp. *trabajo manual* ‘rankų darbas’. Rankų kaip esminio darbo įrankio suvokimą

paliudija ir tokie frazeologizmai kaip le. *być czyjąs prawą ręką* ‘būti kieno dešiniaja ranka’, *mieć ręce pełne roboty* ‘turėti pilnas rankas darbo’, *złota rączka, mieć złote ręce* ‘turėti auksines rankas, sugebėti ir mokėti viską padaryti’, *robotą pali się komuś w rękach (darbas dega)* ‘greitai ir efektyviai dirbti’; itin vertinami rankų darbo dirbiniai. Galima le. *zakasać rękawy* (dirbti pasiraitojus rankoves) ‘nekantriai ir noriai pradėti dirbti’ ir le. *urobić sobie ręce po łokcie* ‘sugadinti sveikatą sunkiu darbu’, bet ir le. *mieć dwie lewe ręce* (turėti dvi kaires rankas) ‘nemokėti ir nesugebėti nieko padaryti’.

Ekspirimentinio tyrimo esmę sudarė anketavimas. Respondentų buvo prašoma atsakyti į vieną klausimą: „Kas, tavo manymu, yra tikrojo darbo esmė?“ Į klausimą įtrauktas modifikatorius „tikrasis“ kreipia respondentų dėmesį būtent į subjektyvius įsivaizdavimus, o ne į realiai (objektyviai) egzistuojantį tipinį objektą (darbą). Kiekvienoje apklausoje dalyvavo panašus studentų skaičius (iš esmės turi būti tiriamos studentų grupės, mažiausiai 100 žmonių – 50 proc. moterų ir 50 proc. vyrų, iš humanitarinių ir tikslųjų mokslų kryptų). Tokiu būdu anketavimą pavyko atlikti tarp devynių kalbų atstovų¹⁴.

Lenkų studentų apklausa buvo atlikta tris kartus: 1990, 2000 ir 2010 m. Liubline. Apklaustos rezultatai ne tik atskleidė tai, kaip lenkų jaunuoliai suvokia darbą, bet ir tai, kaip per pastaruosius 20 metų darbo suvokimas pasikeitė: socialinis darbo aspektas (bendruomenės kūrimas) kiek nuvertėjo, mažiau svarbus tapo ir etikos aspektas – mažiau dėmesio imta skirti darbo kokybei, daugiau – uždarbiui. Respondentai taip pat atkreipė dėmesį į psichologinį darbo aspektą, o tiksliau – į darbo suteikiamą malonumą ir pasitenkinimą. Svarbūs tapo darbuotojų įsitraukimas į darbą ir jų dedamos pastangos.

Tekstinių duomenų šaltinį sudaro patarlės, publicistika ir elektroninių tekstynų ištekliai.

---

¹⁴ Žr. NWwJE 2017.

Dalinės, skirtingų duomenų tipų analizės baigiamos pateikiant holistinį požiūrį atspindinčią sintetinę kognityvinę definiciją ir darbo bazinio įsivaizdavimo profilių, atspindinčių visuomenėje ir tautiniuose diskursuose gyvuojančių darbo vaizdinių, rekonstrukciją.

Darbo kognityvinė definicija lenkų kalboje gali įgyti tokį pavidalą¹⁵:

PRACA / DARBAS

1. (visada) yra *veikimas* ir *veikla* [besiskiriantys nuo tokių užsiėmimų kaip *mokslas, žaidimas, sportas, malda* ir kt.];
2. (visada) yra gyvenimiškoji būtinybė [plg. *Bez pracy żyją ptacy* ‘Darbas yra kiekvieno žmogaus pareiga ir privilegija’];
3. (visada) atliekamas žmogaus [plg. lekšemos *pracownik* ‘darbuotojas’, *robotnik* ‘darbininkas’; *pracodawca* ‘darbdavys’, *pracobiorca* ‘samdininkas’]; žmogų gali pavaduoti *robot* ‘robotas’, bet ir tokiu atveju termino *maszynų darbas* vartojimas grindžiamas metaforiniu žodžio *darbas* išplėtimu];
4. (visada) yra tikslingas [plg. *zpracował na coś* ‘užsidirbo kažkam’; *wypracował / opracował coś* ‘parengė kažką’; patarl. *Praca ludzi wzbogaca* ‘Darbas praturtina žmogų’ ir kt.];
5. (visada) reikalauja pastangų [ši broožą aiškiausiai parodo sinonimai: *trud* ‘vertimasis’, *harówka* ‘sunkus darbas’, *męczarnia* ‘kankynė’ ir kt.; derivatai: *napracować się / narobić się* ‘prisidirbti’, *spracować się* ‘nusidirbti’; fraz.: *praca uciążliwa* ‘sunkus darbas’, *wyczerpująca* ‘sekinantis darbas’; *pracować jak wół / koń* ‘dirbti kaip arkliui’; *zpracować się na śmierć* ‘prisidirbti mirtinai’ ir kt.];

---

¹⁵ Trumpai pristatydamas DARBO konceptą lenkų kalboje, naudojuosi J. Bartmińskio ir M. Brzozowskos (2015) parengtu straipsniu.

6. (visada) darbo rezultatas₁ yra koks nors daiktas ir vertybės [plg. derivatai: *wyrób* ‘dirbinys’, *praca* ‘darbas, veikalas’, *robótka* ‘darbelis, rankdarbis’; *opracowanie, wypracowanie* ‘parengimas’; *dorobek* ‘turtas’ ir kt.];
7. (paprastai) už darbo rezultata₂ yra atlyginama [plg. *zarobek, zapłata za pracę najemną* ‘atlyginimas, uždarbis’; fraz. *robić / zrobić kasę / pieniądze* ‘užsidirbti’; bet: *praca społeczna* ‘visuomeninis darbas (be atlygio)’; patarl. *Jaka praca taka płaca* ‘Koks darbas toks ir uždarbis’ ir kt.];
8. (manoma, kad) yra moralinė žmogaus pareiga [plg. patarl. *Bez pracy nie ma kołaczy* ‘Be darbo nėra duonos’; *Kto nie pracuje ten nie je* ‘Kas nedirba, tas nevalgo’ ir kt.];
9. gali būti fizinis ir (ar) intelektinis [plg. *robot* ‘darbininkas (paprastai dirbantis juodą darbą)’; *praca magisterska* ‘magistro darbas’, *doktorska* ‘daktaro disertacija’ ir kt.];
10. gali būti varginantis ir (ar) malonus, lengvas ir (ar) sunkus [plg. *praca męcząca* ‘varginantis darbas’, *przyjemna* ‘malonus darbas’; *praca lekka* ‘lengvas darbas’, *ciężka* ‘sunkus’];
11. gali būti kolektyvinis ir (ar) individualus [plg. fraz. *prace zbiorowe* ‘kolektyvinis darbas’; *polowe* ‘lauko darbai’];
12. gali būti pavestas, patikėtas, savanoris [plg. *prace zlecone* ‘pavesti darbai’];
13. gali būti atliekamas savo noru arba per prievartą [plg. fraz. *umowa pracy* ‘darbo sutartis’, *praca niewolnicza* ‘vergovinis darbas’, *nakaz pracy* ‘priverstinis darbas’ ir kt.];
14. gali teikti malonumą ir (ar) neteikti malonumo;
15. (paprastai) atliekamas naudojant įrankius [plg. *rękodzieło* ‘rankdarbis’; *praca maszynowa* ‘mechaninis darbas’ ir kt.];
16. (paprastai) atliekamas tam tikroje vietoje [plg. *pracownia* ‘dirbtuvė’, fraz. *miejsce pracy* ‘darbo vieta’; *praca biurowa* ‘administracinis darbas’, išskiriami: *praca domowa* (‘darbas namuose’, ‘rūpinimasis namų ūkiu’),

- praca chałupnicza* ‘užsakomasis darbas’, *roboty polowe* ‘lauko darbai’; *dom pracy twórczej* ‘kūrybinio darbo namai’, *obóz pracy* ‘darbo stovykla’ ir kt.];
17. (paprastai) atliekamas konkrečiu laiku [plg. fraz. *czas pracy* ‘darbo laikas’, *godziny pracy* ‘darbo valandos’, *dni robocze* ‘darbo dienos’, *sobota pracująca* ‘darbinis šeštadienis’; *praca po godzinach* ‘viršvalandžiai’, *praca na czarno* ‘nelegalus darbas’; *spory o ósmiogodzinny dzień pracy* ‘ginčai dėl aštuonių valandų darbo dienos’, *o skrócenie tygodnia pracy* ‘ginčai dėl darbo savaitės sutrumpinimo’ ir kt.];
18. (paprastai) atliekamas tam tikromis sąlygomis [plg. fraz. *bezpieczeństwo i higiena pracy – bhp* ‘darbo sauga ir higiena’; *warunki pracy* ‘darbo sąlygos’, *inspekcja pracy* ‘darbo inspekcija’, *kodeks pracy* ‘darbo kodeksas’, *urząd pracy* ‘darbo įstaiga’, *sąd pracy* ‘darbo teismas’ ir kt.].

Apibrėžiamųjų darbo bruožų ontologinis statusas nėra vienalytis. Vienos darbo charakteristikos priskiriamos jam nuolat ir nuo jo neatsiejamoms, kitos – veikiau fakultatyvinės, dar kitos – atsitiktinės, todėl tikslinga pastarąsias patikslinti pridedant tam tikros rūšies modifikatorius, pvz., „visada“, „paprastai“, „manoma, kad“. Taip suformuluota holistinio pobūdžio DARBO kognityvinė definicija, kurios turinį sudaro kalba įtvirtintos darbo ypatybės ir jas grindžianti kalbinė medžiaga, atskleidžia esminius darbo parametrus (fasetus): [atlikėjas], [veiksmas], [tikslas], [fizinis krūvis], [pastangos], [rezultatas], [dirbinys / gaminys], [uždarbis / atlygis]. Savo ruožtu bazinis DARBO modelis įgyja sakinio struktūrą: KAŽKAS – TIKSLINGAI – VEIKIA – ĮVEIKDAMAS KLIŪTIS – PASIEKIA REZULTATĄ – GAUNA ATLYGINIMĄ. Silpnesnę poziciją svarbumo skalėje turi ir rečiau į darbo definiciją įtraukiami tokie darbo parametrai, kaip: [įrankiai], [kokybė], [bruožai], [etos – pareiga], [laikas], [vieta], [sąlygos]. Visi pirmiau minėti fasetai, sudėlioti neatsitiktine tvarka, sudaro DARBO sąvokos kognityvinę struktūrą.

Visuomeniniame gyvenime ir bendravime DARBO **bazinis konceptas** priklauso nuo kontekstinių sąlygų, taigi funkcionuoja kontekstinių variantų pavidalu, yra skirtingai **profiluojamas**. Tokiu būdu lenkų visuomeninėje erdvėje galima išskirti penkis DARBO profilius.

Tradicinis profilis (liaudies), pagal kurį prototipiniu laikomas darbas laukuose, kuriuo užsidirbama duona ir kitas turtas. Tradicinis darbo profilis atskleidžia darbą kaip tam tikrą sakralinę vertybę, nuo fizinio krūvio ir sunkumo neatsiejamą veiklą, kurios pagrindinis įrankis – plūgas ir (ar) pjūklas. Užmokestis ir piniginis atlygis šiuo atžvilgiu nėra tokie svarbūs. Darbą suvokiant tradiciškai, žmogus esti jam pavaldus, o protinė veikla neturi pridėtinės vertės.

Religinis profilis rodo darbą kaip moralinę pareigą, Dievo kūrybos tęsinį. Pagal šį modelį darbas tarnauja žmogui ir žmogiškosios bendruomenės kūrimui, fiziniai ir intelektualiniai jo aspektai traktuojami vienodai, tai yra žmogaus orumo pagrindas, jo rezultatas yra ne tik produktas, bet žmogui tarnaujančios intelektualinės ir dvasinės vertybės.

Pragmatinis darbdavio profilis. Pagal šį modelį darbas yra racionalus procesas, suvokiamas prekių ir kainų, pirkimo ir pardavimo ekonominių poveikių pagrindu. Darbas taip pat yra prekė, todėl reikšmingais tampa jo kiekis, kokybė ir kaina. Ne mažiau svarbus vaidmuo atitenka ir darbo sąnaudoms (finansiniam kapitalui, išlaidoms, atlyginimui), našumui bei darbo proceso organizavimui (laikui ir vietai, darbo kodeksui, darbo teisei, saugumui).

Pragmatinis darbuotojo profilis. Pagal šį darbo modelį į pirmąją vietą iškeliami atlyginimas, asmeninio tobulėjimo ir mokymosi galimybės bei paties subjekto aspektas. Dažnai atkreipiamas dėmesys į žmogaus išnaudojimo grėsmę ir būtinybę steigti darbuotojų interesams atstovaujančias darbo sąjungas. Norima, kad darbas būtų patrauklus, nevalgintų, kad darbo atmosfera būtų draugiška.

Bedarbio profilis. Bedarbio akimis matomas darbas yra vertybė, pageidaujamas ir sunkiai pasiekiamas gėris, bet tuo pat metu darbo sąlygos tampa derybų objektu, nes ne kiekvienas darbas, ne kiekvienas atlyginimas ir sąlygos yra priimtinos žmogui.

Naudota literatūra

1. Abramowicz M., Bartmiński J., Chlebda W., 2009, *Językowo-kulturowy obraz świata Słowian na tle porównawczym. Założenia programu „A”*, „Etnolingwistyka” t. 21, p. 341–342.
2. Adamowski J., 1999, *Kategoria przestrzeni w folklorze. Studium etnolingwistyczne*, Lublin.
3. Anusiewicz J., 1988, *Kulturowa teoria języka. Zarys problematyki*, „Język a Kultura” t. I, p. 21–46.
4. Anusiewicz J., 1994, *Lingwistyka kulturowa*, Wrocław.
5. Anusiewicz J., Dąbrowska A. (red.), 2000, „Język a Kultura” t. 13, *Językowy obraz świata i kultura*, Wrocław.
6. Anusiewicz J., Dąbrowska A., Fleischer M., 2000, *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*, [w:] Anusiewicz J., Dąbrowska A. (red.), p. 11–44.
7. Apresjan Jurij, 1994, *Naiwny obraz świata a leksykografia*, „Etnolingwistyka” 6, p. 5–12.
8. Arutjunova N., 1991, *Logičeskij analiz jazyka: Kul’turnye koncepty*, Moskwa 1991.
9. Bartmiński J., 1973, *O języku folkloru*, Wrocław, Ossolineum.
10. Bartmiński J. (red.), 1980, *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zeszyt próbny*. Wrocław.
11. Bartmiński J., 1984, *Definicja leksykograficzna a opis języka*, [w:] *Słownictwo w opisie języka* pod red. K. Polańskiego, Katowice, p. 9–21.
12. Bartmiński J., 1988a, *Słowo wstępne*, „Etnolingwistyka” nr 1, p. 5–7.
13. Bartmiński J., 1988b, *Konwersatorium „Język a kultura”. Projekt programu*, „Język a Kultura” t. I, p. 7–19.
14. Bartmiński J., 1988b, *Definicja kognitywna jak narzędzie opisu konotacji*, [In:] *Konotacja*, Lublin, p. 169–183.
15. Bartmiński J., 1990, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [In:] *Językowy obraz świata*, Lublin, s. 109–127 [przedruk w tomie *Językowe podstawy obrazu świata*, 2006, 76–88).
16. Bartmiński J., 1993, *Wprowadzenie*, [In:] WJP 1993, s. 13–23; WJP 2000, p. 13–22].
17. Bartmiński J., 2003, *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*, [In:] JKW 2003, p. 59–86.
18. Bartmiński Jerzy, 2005, *Koncepcja językowego obrazu świata w programie slawistycznych badań porównawczych*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” t. 40, p. 259–280.
19. Bartmiński J., 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin. (Leid. V, 2012 m.).
20. Bartmiński J., 2007, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin. (Leid. II 2009 m.).
21. Bartmiński J., 2008a, *Polifoniczność tekstu czy podmiotu? Podmiot w dialogu z samym sobą*, [w:] Bartmiński, Pajdzińska (red.), p. 161–183.
22. Bartmiński J., 2008b, *Etnolingwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna?* „Język a Kultura” t. 20, Wrocław, p. 15–33.
23. Bartmiński J., 2009, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, red. Jörg Zinken, Sheffield i Oakville, CT, Equinox, 2009, p. 250.
24. Bartmiński J., 2013, *The Cognitive definition as a Text of Culture*, [In:] Głaz, Danaher, Łozowski (eds.), p. 161–180.
25. Bartmiński J., 2014a, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*, Lublin.
26. Bartmiński J., 2014b, *Narracyjny aspekt definicji kognitywnej*, [In:] Filar D., Piekarczyk D., *Narracyjność języka I kultury*, Lublin, p. 99–115.
27. Bartmiński J., 2015, *Perspektywa semazjologiczna I onomazjologiczna w badaniach językowego obrazu świata*, „Poradnik Językowy” 2015, Nr. 1, p. 14–29.
28. Bartmiński J., 2016, *Słowa klucze, kulturemy, koncepty kulturowe*, „Przegląd Humanistyczny” 2016, nr 3, p. 21–29.
29. Bartmiński J., 2018a, *O profilowaniu pojęć z punktu widzenia etnolingwistyki kognitywnej*, [In:] *Dociekania kognitywne*, red. A. Libura, D. Bębeniec, H. Kowalewski, Kraków, p. 13–48.
30. Bartmiński J., 2018b, *Język w kontekście kultury, czyli co dziś znaczy metafora „europejski dom”?* Katowice.

31. Bartmiński J., 2018c, *In the circle of inspiration of Anna Wierzbicka: The cognitive definition – 30 years later* (priduota spausdinti)
32. Bartmiński J., Bielińska-Gardziel I., 2015, *Polski językowo-kulturowy obraz DOMU i jego profile*, [In:] LASiS 1, p. 89–121.
33. Bartmiński J., Bielińska-Gardziel I., 2016, *15 lat Konwersatorium EUROJOS*, „Etnolingwistyka” 28, p. 317–326.
34. Bartmiński J., Brzozowska M., *Koncept PRACY we współczesnej polszczyźnie*, [In:] LASiS 3, p. 93–128.
35. Bartmiński J., Dąbrowska A., 2004, *O konwersatorium 'Język a kultura' – z okazji jubileuszu*, [In:] PWJK, p. 359–377.
36. Bartmiński J., Grzeszczak M., 2014, *Jak rekonstruować kanon wartości narodowych i europejskich?* „Etnolingwistyka” 26, p. 21–44.
37. Bartmiński J., Niebrzegowska 1998, *Profile a podmiotowa interpretacja świata*, [In:] *Profilowanie w języku i w tekście*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin, p. 211–224 .
38. Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., 2009, *Tektologia*. Warszawa.
39. Bartmiński Jerzy, Pajdzińska Anna (red.), 2008, *Podmiot w języku i kulturze*, Lublin: Wyd. UMCS.
40. Bartmiński J., Panasiuk J., 1993, *Stereotypy językowe*, [In:] WJP 1993, p. 363–387;
41. Bartmiński J., Tokarski R., 1993, *Definicja semantyczna: czego i dla kogo?* [In:] Bartmiński J., Tokarski R. (red.), p. 47–61.
42. Bartmiński J., Tokarski R. (red.), 1993, *O definicjach i definiowaniu*, Lublin.
43. Bielińska-Gardziel, 2009, *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*, Warszawa.
44. Boguta A., 2010, *Bibliografia analityczna „czerwonej serii”, 1981–2008 .Tomy 1-25*, Lublin.
45. Brzozowska M., 2009, *Etymologia a konotacja słowa*, Lublin.
46. Burszta W., 1986, *Język a kultura w myśli etnologicznej*, Warszawa.
47. Chlebda W., 2010, *Etnolingwistyka a leksykografia*. Opole 2010.
48. Czachur W. (red.), 2017, *Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa. Antologia*. Warszawa.
49. Dąbrowska A., 2017, *Język i kultura a glottodydaktyka*, [In:] D. Filar, P. Krzyżanowski (red.), *Barwy słów. Studia lingwistyczno-kulturowe*, Lublin, p. 125–142.
50. „Etnolingwistyka” [metraštis, red. J. Bartmiński], t. 1–30, 1988–2018, Lublin, Wydawnictwo UMCS.
51. Gębal P., 2010, *Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców. Podejście porównawcze*, Kraków.
52. Gicala A., 2018, *Przekładanie obrazu świata. Językowy obraz świata w teorii i praktyce przekładu artystycznego*, Kraków (atiduota spausdinti).
53. Gład A., 2015, *Etnolingwistyka daleka i bliska*, „Etnolingwistyka” 27, p. 7–20.
54. Gład A., Danaher S. D., Łozowski P. (eds.), 2013, *The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*, London: Versita.
55. Gryshkova N., 2014, *Leksem, pojęcie, stereotyp, koncept, znaczenie, idea – propozycja a. regulacji terminologicznych*, [In:] I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów. 3. Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, Lublin 2014, p. 21–50.
56. Grzegorzczkowska R., 1991, *Rola języka w tworzeniu kultury umysłowej*, „Język a Kultura” 1, p. 61–71.
57. Grzegorzczkowska R., 2011, *Jeszcze o rozumieniu JOS-u w perspektywie badań porównawczych: problem inwariantu pojęciowego*, „Etnolingwistyka” 23, p. 217–225.
58. Grzeszczak M. 2015, *Pojęcie demokracji i jego profilowanie w polskim i niemieckim dyskursie publicznym (1989-2009)*, Lublin.
59. Guz M., 2012, *Językowy obraz świata u wybranych przedstawicieli lingwistyki niemieckiej, amerykańskiej i polskiej*, Poznań.
60. Jakobson R., 1989, *Wspólny język lingwistów i antropologów*, [w tegoż:] *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, red. M. R. Mayenowa, t. 1, Warszawa 1989, p. 471–489.
61. „Język a Kultura”, t. 1-26, 1988- 2016, Wrocław:

- i. T. 1. *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. J. Anusiewicz i J. Bartmiński (1991);
  - ii. T. 2. *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, red. J. Puzynina, J. Bartmiński (1991);
  - iii. T. 3. *Wartości w języku i tekście*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz (1991);
  - iv. T. 4. *Funkcje języka i wypowiedzi*, red. R. Grzegorzczkowska, J. Bartmiński (1991);
  - v. T. 5. *Potoczność w języku i w kulturze*, red. J. Anusiewicz, F. Nieckula (1992);
  - vi. T. 6. *Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz i M. Marcjanik (1992);
  - vii. T. 7. *Kontakty języka polskiego z innymi językami na tle kontaktów kulturowych*, red. J. Maćkiewicz, J. Siatkowski (1992);
  - viii. T. 8. *Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej*, red. I. Nowakowska-Kempna (1992);
  - ix. T. 9. *Płeć w języku i kulturze*, red. J. Anusiewicz, K. Handke (1994);
  - x. T. 10. *Języki subkultur*, red. J. Anusiewicz, B. Siciński (1994);
  - xi. T. 11. *Język polityki a współczesna kultura polityczna*, red. J. Anusiewicz, B. Siciński (1994);
  - xii. T. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński (1998);
  - xiii. T. 13. *Językowy obraz świat i kultura*, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (2000). Itd.
62. JKW 2003 - *Język w kręgu wartości*. Red. J. Bartmiński, Lublin.
  63. JWP 2006 - *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Red. J. Bartmiński, Lublin
  64. Kozłouskaja-Doda J., 2015, *Panjacce DOM u sučasnej belaruskaj move*, Lublin.
  65. Krzeszowski T., 1994, Parametr aksjologiczny w przedpojęciowych schematach wyobrazeniowych, „Etnolingwistyka” t. 6, 1994, p. 29–51.
  66. LASiS 1 – *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 1. *DOM*, J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel, B. Żywicka (red.), Lublin 2015.
  67. LASiS 3 – *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 3. *PRACA*, J. Bartmiński, M. Brzozowska, S. Niebrzegowska-Bartmińska (red.), Lublin 2016.
  68. LASiS 5 – *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t.5, *HONOR*, Petar Sotirov, Dejan Ajdačić (red.), Lublin 2017.
  69. Lewicki A. M., 1984, [Red.] *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zeszyt próbny*. Wrocław 1980, „Poradnik Językowy” nr 9-10, p. 587–592.
  70. Levickij A. E., Potapenko S. I., Vorob’eva O.P. (red.), 2013, *Lingvokonceptologija: perspektivnye napravlenija*. Monografija. Lugansk.
  71. Ligara B., 2008, *Leksykultura w ujęciu Roberta Glissona a nauczanie kompetencji kulturowej*, [In:] W. Miodunka, A. Seretny (red.), *W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku*, Kraków, p. 51–60.
  72. Łozowski P., 2014, *Język a kultura w programie etnolingwistyki kognitywnej Jerzego Bartmińskiego. Między Sapirem a Malinowskim*, „Etnolingwistyka” 26, p. 155–176.
  73. Maksymiuk-Pacek B., Niebrzegowska-Bartmińska S., 2009, *Bibliografia adnotowana lubelskiego zespołu etnolingwistycznego (do roku 2009)*, Lublin.
  74. Marcjanik M., 1993, *Etykieta językowa*, [In:] WJP 1993 p. 270–281
  75. Marczewska M. 2002, *Drzewa w języku i w kulturze*, Kielce.
  76. Miodunka W. (red.), 2004, *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Kraków.
  77. Nepop-Ajdaczyć Lidia, 2007, *Polska etnolingwistyka kognitywna*, Kijów.
  78. Nowosad-Bakalarczyk M., 2009, *Płeć a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.
  79. Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2018, *Kategoria ilości i jej wykładniki we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.

80. Mussolf A., 2017, *Analiza scenariuszy metaforycznych w ramach lingwistyki kulturowej*, [In:] W. Czachur (red.), *Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa*, p. 69–99.
81. Niebrzegowska S., 1995, *Polski sennik ludowy*, Lublin.
82. Niebrzegowska S., 1996, *Świat wartości sennika ludowego*, „Etnolingwistyka” 8, p. 99–112.
83. Niebrzegowska-Bartmińska S., 2004a, *Pojęcie wzorca tekstu a modelująca funkcja motywu*, [In:] *W kręgu wiernej mowy*, red. M. Wojtak, M. Rzeszutko, Lublin, p. 283–299.
84. Niebrzegowska-Bartmińska S., 2004b, *Badania etnolingwistyczne w Lublinie*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze” t. 13. Red. Z. Krążyńska, Z. Zagórski, Poznań, p. 79–89.
85. Niebrzegowska-Bartmińska S., 2007, *Wzorce tekstów ustnych w perspektywie etnolingwistycznej*, Lublin.
86. Niebrzegowska-Bartmińska S., 2009, *Lubelskie zespól etnolingwistyczny – jego historia i program badawczy*, [In:] Maksymiuk-Pacek, Niebrzegowska-Bartmińska 2009, p. 7–19.
87. Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2013, *Projekt badawczy (ETNO)EUROJOS a program etnolingwistyki kognitywnej*, „Etnolingwistyka” 25, p. 267–281.
88. Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2014, *Od separacyjnego do holistycznego opisu językowego obrazu świata. Na marginesie dyskusji nad kształtem artykułów w „Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów”* [In:] WJOSS 3, p. 71–102);
89. Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2015, *O profilowaniu językowego obrazu świata*, „Poradnik Językowy” nr 1, p. 30–44.
90. Niebrzegowska-Bartmińska S., 2017, *Czy definicja kognitywna jest definicja otwartą?*, [In:] D. Filar, P. Krzyżanowski (red.), *Barwy słów. Studia lingwistyczno-kulturowe*, Lublin, p. 549–571.
91. NWwJE 2017 - I. Bielińska-Gardziel, M. Brzozowska, B. Żywicka (red.), *Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych*, Przemysł.
92. Palmer G., 1996, *Toward a Theory of Cultural Linguistics*, Austin: University Texas Press.
93. Peeters B., 2015, *Language, culture and values: towards an ethnolinguistics based on abduction and salience*, „Etnolingwistyka” 27, p. 47–62.
94. Putnam H., 1975, Hilary Putnam, *Mind, Language and Reality. Philosophical papers*, vol. 2. Cambridge.
95. Puzynina J., 1992, *Język wartości*. Warszawa.
96. PWJK 2004 - *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin.
97. Rudenka A., 2014, *Ètnolingvistika bez granic. Vvedenije v lingvističeskiju antropologiju*, Minsk.
98. SD – *Slavjanskie drevnosti. Ètnolingvističeskij slovar’*, pod obščej red. N. Tolstogo, t. 1–5, Moskva 1995–2012.
99. SSiSL – *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński, z-ca red. S. Niebrzegowska, t. 1, *Kosmos*, cz. 1–4, Lublin 1996–2012, t. 2, *Rośliny*, [cz.] 1, *Zboża*, Lublin 2017.
100. Stepanov J., 1997, *Konstanty. Slovar’ russkoj kul’tury. Opyt issledovanija*. Moskva.
101. Szadura J. 2017, *Czas jako kategoria językowo-kulturowa w polszczyźnie*, Lublin.
102. Tabakowska E., 2004, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, Kraków.
103. Tokarski R., 1993, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [In:] WJP 1993, p. 335–362.
104. Tolstaja S., 2008, *Trud i muka*, [ten pat:] *Prostranstvo slova. Leksičeskaja semantika v obščeslavjanskoj perspektive*, Moskva, p. 114–120.
105. Tolstaja S. M., 2013a, *Nikita Iljič Tolstoj i ego put’ k ètnolingvistike*, [w:] *Ethnolinguistica Slavica. K 90-letiju akademika Nikity Il’iča Tolstogo*, red. S. M. Tolstaja, T. A. Agapkina, Moskva, p. 10–25.
106. Tolstaja S. M., 2013b, *Kody kultury i kul’turnye koncepty*, [In:] N. I. Tolstoj, S. M. Tolstaja, *Slavjanskaja ètnolingvistika. Voprosy teorii*, Moskva, p. 109–113.
107. Tolstoj N. I., 1992, *Język a kultura (Niektóre zagadnienia słowiańskiej etnolingwistyki)*, „Etnolingwistyka” 5, p. 15–25.
108. Topolińska Z., 2018, *Praca w języku polskim i macedońskim*, [In:] Bağlajewski A., Bartmiński J., Łaszkiwicz M., Niebrzegowska-Bartmińska S. (red.), *Praca ludzka w perspektywie interdyscyplinarnej*, Lublin, p. 325–349.

109. Underhill J., 2012, *Ethnolinguistics*, Cambridge.
110. Underhill J., 2014, *Thumacząc home i homeland. Od poetyki do polityki*, „Etnolingwistyka” 26, p. 87–105.
111. Vorob’ev V., 2008, *Lingvokul’urologija*, Moskwa.
112. Wierzbicka A., 1993, „Nazwy zwierząt”, [In:] *O definicjach i definiowana*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, p. 251-267.
113. Wierzbicka A., 1997, *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*. Przekł. I. Duraj-Nowosielska, Warszawa [oryginał: *Understanding Cultures through Their Key Words. English, Russian, Polish, German, and Japanese*. Oxford University Press, 1997]
114. WJOSS 1 - *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów: 1. [Analizy semantyczne domu, pracy, ojczyzny, wolności i in.]* red. M. Abramowicz, J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel, Lublin 2012.
115. WJOSS 2 - *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów: 2. Wokół europejskiej aksjospfery*, red. J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin 2014.
116. WJOSS 3 – *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów: 3. Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Lublin 2014.
117. WJOSS 4 - *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów: 4. Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w programie badań porównawczych*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, B. Żywicka, Lublin 2018.
118. WJP 1993 – *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński, Wrocław.
119. WJP 2000 – *Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński, Lublin (Leid. V 2014 m.).
120. Zaliznjak A. A., Levontina I. B., Šmelev A. D., 2005, *Ključevye idei ruskoj jazykovej kartiny mira*, Moskwa.
121. Zarzycka G., 2004, *Mały leksykon kultury polskiej dla cudzoziemców*, [w:] W.Miodunka (red.), p. 151–160.
122. Zgółka T., 2006, *Etnolingwistyka praktyczna*, „Etnolingwistyka” 18, p. 129–134.
123. Zinken J., 2004, *Metaphors, stereotypes, and the linguistic picture of the world: Impulses from the Ethnolinguistic School of Lublin*. "METAPHORIC.DE", nr 7, p. 115–136.
124. Zinken Jörg 2009: *The Ethnolinguistic School of Lublin and Anglo-American Cognitive Linguistics*. [w:] Bartmiński Jerzy, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, London, s. 1–5.
125. Żmigrodzki P., 2010, *Definicja leksykograficzna a opis języka – ćwierć wieku później. Jeszcze o roli naiwnego obrazu świata w definiowaniu*, [In:] W. Chlebda (red.), 2010, *Etnolingwistyka a leksykografia*, Opole, p. 33–40.
126. Żuk G., 2010, *Twierdza czy wspólnota? Europa w polskim dyskursie publicznym*, Lublin.
127. Żywicka B., 2007, *Miejsca i wartości. Zmiany w językowym obrazie przestrzeni we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.